

בנות צלפחד

ותקרבנה בנות צלפחד בן חפר בן גלעד בן מכיר בן מנשה למשפחת מנשה בן יוסף ואלה שמות בנותי מחלה נעה וחגלה ומלכה ותרצה: (במדבר כז א).¹

מסכת שמחות פרק ח הלכה יד – זכו בנות צלפחד

... ולא עוד, אלא שישב עליו ודרש: מגלגלין זכות על יד זכאי. ראויין היו ישראל ליגאל ממצרים אילולי² עמדו משה ואהרן, שנאמר: "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". ראויין היו ישראל לקבל את התורה אילולי עמדו משה ואהרן במדבר, שנאמר: "יצפן לישראל תושיה". ראוייה היתה פרשת שופטים ליאמר אילולי עמד יתרו.³ ראוייה היתה פרשת פסח שני ליאמר אילולי עמדו טמאים. ראוייה היתה פרשת נחלות ליאמר, אילולי עמדו בנות צלפחד.⁴

מסכת שבת דף צו עמוד ב – מי היה צלפחד

תנו רבנן: מקושש זה צלפחד, וכן הוא אומר: "וייהו בני ישראל במדבר וימצאו איש וגוי" (במדבר טו לב) ולהלן הוא אומר: "אבינו מת במדבר" (במדבר כז ג), מה להלן צלפחד, אף כאן צלפחד, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי יהודה בן בתירא: עקיבא, בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין. אם כדברך, התורה כיסתו ואתה מגלה אותו! ואם לאו - אתה מוציא לעז על אותו צדיק.⁵ ... אלא מהיכא הוה? - מ"ויעפילו" הוה.⁶

¹ שבע פעמים, בשלושה אירועים, נזכרות בנות צלפחד בתורה וכולם בספר במדבר (להלן). כמו כן, הן נזכרות בספר יהושע יז ג ובדברי הימים א ז טו. מי הן בנות צלפחד? מה עשו שזכו להיכתב כל כך הרבה פעמים? מי היה אביהן? מה הקשר שלהן למשה? האזכור הראשון הוא בפרק הקודם בפרשתנו, במניין הפקודים השני של ספר במדבר, פרק כו פסוק לג: "וצלפחד בן חפר לא היו לו בנים כי אם בנות ושם בנות צלפחד מחלה ונעה חגלה מלכה ותרצה". אזכור זה נראה כהקדמה לאירוע בפרשתנו: הדיון בנושא הנחלות. האירוע השלישי הוא בסוף הספר, בפרק לו פרשת מסעי, שם מתעורר הנושא מה יקרה לנחלה שתירשנה בנות צלפחד אם יתחתנו עם בני זוג משבט אחר, ככתוב: "זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעינייהם תהיינה לנשים אף למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים: ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה" (במדבר לו ו-ז). על נושא זה כבר הרחבנו בדברינו [יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה](#) ב"טו באב. הפעם, נתמקד בפרשתנו, פרשת פנחס, בפנייתן של בנות צלפחד למשה ובבקשתן לקבל נחלה בארץ (לרשת את אביהם). וגם בקשר העדין והסמוי שנוצר בינו ובין משה.

² גם אילו לא.

³ מכאן ואילך לא מביא הדרשן פסוקים ודווקא לגבי יתרו, נוכל לסייעו לו מהפסוק בדברים טז יח: "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך", ואולי גם פסוקים לפסח שני ולנחלות וכו'. ואפשר שבדרשה המורית היו אכן פסוקים שנעלמו במהלך גילגולה לאורך הדורות.

⁴ ועוד שם על בית המקדש אילולי דוד ושלמה, גאולת ישראל בימי המן אילולי מרדכי ואסתר ועוד. ראו במקור שם שאלה דבריו של ר' עקיבא בתשובתו לאנשים שבאו לנחמו על מות שמעון בנו: "נתקבצו קהל גדול לכבוד בנו של רבי עקיבא ... הוציאו לו ספסל מן הקברות וישב עליו ודרש ואמר: אחינו ישראל שמעו לא שאני חכם, יש כאן חכמים ממני, ולא שאני עשיר, יש כאן עשירים ממני. אנשי דרום מכירין את רבי עקיבא, אנשי גליל מאין מכירין? האנשים מכירין את רבי עקיבא, הנשים והטף מאין? אלא יודע אני ששכרם מרובה, שלא נצטערתם ובאתם אלא לכבוד תורה ולשם מצוה, מנוחם אני". ראו בגמרא כתובות ח ע"ב שהאבל עונה למנחמים, בדברינו [ברכת אבליים](#) במיוחדים. אך ר' עקיבא לא עוצר שם והוא ממשיך ונושא דרשה (אבל מותר בדברי תורה? האם זה היה בתום השבעה?) על מי שמזכה את הרבים ומי שמחטיא את הרבים ומתגלגל משם לנושא "מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב". פירושו, הדברים שהיו צריכים לקרות היו קורים גם בלי מי שלכאורה גרם להם: יתרו בפרשת הדיינים, האנשים הטמאים במצוות פסח שני וכו'. כך גם בנות צלפחד. אם לא היו הן באות למשה, לא היינו לומדים את הדין שבת יורשת היכן שאין בנים? ואת ההלכה שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים (בבא בתרא קיז)? ושמותן להן להינשא למי שירצו וכו'? ודאי שהיינו לומדים את ההלכות האלה, אלא בדרך אחרת ובהזדמנות אחרת. זכותן של בנות צלפחד שהלכה זו נתגלגלה ובאה על ידן. ביטוי דומה, אגב, הוא: "הניחו לו מקום להתגדר בו". ראו ביטוי זה לגבי יתרו, שנזכר לעיל, במכילתא דרשב"י שמות פרק יח פסוק יז: "חייב הוא יתרו שניתן לו מקום להתגדר בו - זה מנוי זקנים". וקצת נגענו בביטוי זה בדברינו [נחושתי](#) בפרשת חוקת. עוד על הביטוי: "מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב", ראו מסכת שבת לב ע"א בדיני נפשות. ראו גם הביטוי: "מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב" (תענית כט ע"א) אשר מסביר את צירוף המקרים שחורבן בית שני חל ביום בו חרב גם בית ראשון.

⁵ ובהמשך הגמרא שם (צז ע"א) עוד נזיפה לרבי עקיבא: "ויחר אף ה' בם וילך - מלמד שאף אהרן נצטרע, דברי רבי עקיבא. אמר לו רבי יהודה בן בתירא: עקיבא, בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין. אם כדברך - התורה כיסתו ואתה מגלה אותו! ואם לאו - אתה מוציא לעז על אותו צדיק". ובמסכת חגיגה יד ע"א (ובסנהדרין סז ע"ב) מ"עצים חבריו של ר' עקיבא לו שיחדל בכלל לעסוק בענייני אגדה ויעסוק בהלכה: "אמר לו רבי יוסי הגלילי: עקיבא! עד מתי אתה עושה שכינה חול! ... אמר לו רבי אלעזר בן עזריה: עקיבא! מה לך אצל הגדה? כלך מדברותיך אצל נגעים ואהלות". ראו עוד ספרי במדבר פיסקא קה: "רבי יהודה בן בתירא אומר: עתיד ליתן את החשבון כל מי שאומר נתנגע אהרן. אם מי שאמר והיה העולם כסה עליו ואתה מגלה עליו. ועתיד ליתן את החשבון כל מי שאומר עקביה בן מהללאל נתגדה". אבל ר' עקיבא לא נרתע וכוחו רב לו גם בהלכה (נגעים ואהלות) וגם באגדה ("דברים שלא נגלו למשה נגלו לר' עקיבא וחבריו", במדבר רבה יט ו, ראו גם איך הוא דורש וכל העם גועים בבכי, בראשית רבה לג ה). יש לרבי עקיבא כוונה ברורה בגילוי הסוד שהמקושש היה צלפחד.

⁶ אז בסוף גם ר' יהודה בן בתירא שנוזף בר' עקיבא, מגלה גם הוא מה היה חטאו של צלפחד. אולי משום שמשעה שר' עקיבא העלה את הנושא וקבע שצלפחד היה המקושש, לא הייתה לר' יהודה בן בתירא אפשרות אחרת. "תנו רבנן" זה שמצוטט בגמרא הוא ספרי במדבר פרשת שלח פיסקא קיג ושם דברי ר' יהודה בן בתירא חדים וברורים יותר: "ר' יהודה בן בתירא אומר: עתיד ליתן את הדין

מסכת בבא בתרא ק"ח ע"ב – צלפחד לא מאס בארץ

אבינו מת במדבר - זה צלפחד, והוא לא היה בתוך העדה - זה עדת מרגלים, הנועדים על ה' - אלו מתלוננים, בעדת קרח - כמשמעו.⁷

מסכת בבא בתרא ק"ט ע"א – נתעלמה הלכה ממה

וכך היה רבי שמעון השקמוני אומר: יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הן, אבל לא היה יודע אם נוטלות חלק בכורה אם לאו. וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן; ויודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה, שנאמר: "מחלליה מות יומת" (שמות לא יד), אבל לא היה יודע באי זו מיתה הוא יומת. וראויה היתה פרשת מקושש שתיכתב ע"י משה, אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו; ללמדך שמגלגלים זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב.⁸

בבא בתרא ק"ט ע"ב, ק"ע ע"א – כולן ביחד

תנא: בנות צלפחד חכמניות הן, דרשניות הן, צדקניות הן ... תנא דבי רבי ישמעאל: בנות צלפחד שקולות הן, שנאמר: ותהיינה, הויה אחת לכולן.⁹

ילקוט שמעוני פרשת פינחס רמז תשעג – משלימות ומותרות את משה ללא מענה

"ותקרבנה בנות צלפחד" - חמישתן אמרו חמשה דברים. הראשונה אמרה: "אבינו מת במדבר". השנייה אמרה: "והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח". השלישית אמרה: "כי בחטאו מת" הוא המקושש. הרביעית אמרה: "ובנים לא היו לו". החמישית אמרה: "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו" וכל הפסוק.¹⁰

כל האומר צלפחד מקושש היה. אם מי שאמר והיה העולם כיסה עליו ואתה מגלה עליו! אלא מאין היה? מן המעפילים היה, שנאמר ויעפילו לעלות אל ראש ההר (במדבר יד מד). ראו עניין זה גם בספרי במדבר זוטא טו לב ושם בעלי המחלוקת הם ר' אליעזר בן יעקב (כשיטת ר' עקיבא) ור' שמעון. ושם גם התוספת: "וכי באיזו שעה מת צלפחד? בשעה שנאמר: וישמע הכנעני מלך ערד (במדבר לג מ) - באותה שעה מת צלפחד". לא מהמרגלים היה צלפחד, אבל מהמעפילים. אלה שניסו בכל זאת להגיע לארץ. צלפחד לא עשה עבירה חמורה של מקושש עצים בשבת! הוא היה מאלה שאולי טעו אבל ניסו לתקן ולהעפיל לארץ ישראל. ובזכות זה באות בנותיו לבקש נחלה בארץ ואין בושות או מהססות. ומתי נפטר צלפחד? בדיוק ברגע התיקון! ברגע שהכנעני שומע שעם ישראל שוב מתקרב לארץ ויוצא שוב להילחם בהם והפעם ניגף! ראו דברינו [בין מלחמת חורמה ומלחמת חורמה](#) בפרשת חוקת. חבל שלא זכה צלפחד לראות את תיקון ההעפלה והחורמה. אבל בנותיו זכו. האם תעדפנה בנות צלפחד את שיטת ר' יהודה בן בתירא על פני שיטת ר' עקיבא?

⁷ נראה שבנות צלפחד היו מעדיפות את שיטת ר' יהודה בן בתירא ואולי (בדיעבד) מסכימות גם עם ר' עקיבא. חשוב להן לציין שאביהן לא נטל חלק בחטא המרגלים שמאסו בארץ ישראל וכן לא בחטא המתלוננים ולא בעדת קרח, שכל אלה אין להם חלק ונחלה בארץ (פסוק זה עצמו: "והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה'"). משמש מקור לדין זה, ראו בגמרא (שם). אמנם אין בנות צלפחד מציינות באיזה חטא מת אביהן, את זה עושה ר' עקיבא בדרשתו וכמוהו ר' אליעזר בן יעקב בספרי במדבר זוטא, אך נראה שבדיעבד הן היו מסכימות לפרסם את היות אביהן מקושש העצים בשבת, לא רק על מנת לזכות בנחלה בארץ, אלא גם משום שאין הן מסתירות דבר. ראו דברינו ["יכתב עונו"](#), בפרשת חוקת, במחלוקת דוד ומשה לגבי גילוי החטא או כיסוי, וכן דברינו [כיסוי החטא או גילוי](#) ביום הכפורים. מי שבא לתבוע מהדין, חייב לבוא עם פתיחות ושקיפות ולא להסתיר דבר. אולי זו כוונת ר' עקיבא כשהוא מגלה בגין מה נפטר צלפחד. האם נוכל לחבר כאן גם דרשתו של ר' עקיבא על דור המדבר שאין להם חלק לעולם הבא? צריך עיון. ראו דברינו [דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#), בפרשת שלח.

⁸ חזונו למוטיב "מגלגלים זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב". גמרא זו היא אחד המקורות למסכת שמחות בה פתחנו (שהיא חיבור מתקופת הגאונים). הקשר בין המקושש ובנות צלפחד אינו רק שבשניהם כתוב "במדבר" או איש שמת במדבר, כמו שדורשת הגמרא הנ"ל במסכת שבת, אלא גם שבשניהם נתעלמה ממה ההלכה במלואה ונזקק לשאול בשכינה. זה לחובה ואלה לזכות. ואם נטלנו את הרשות לחבר את גמרא בבא בתרא עם דברי ר' עקיבא במסכת שבת (ובספרי במדבר קלג), אין זה אלא משום ששמעון השקמוני הוא מתלמידי ר' עקיבא. ראו גמרא בבא בתרא ק"ח וכן ספרי במדבר סח: "אמר ר' חידקא: שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי ר' עקיבא". ועל היעלמות ההלכה ממה ראו [כשמשה כועס](#), וכן [לא שמעתי שכחתי טעיתי](#) בפרשת שמיני.

⁹ ומדרש ספרי במדבר פ"סקא קלג, מובא ברש"י במדבר כז א, מציינ את תכונת השקולות שמסבירה את שינוי סדר שמותיהן בין במדבר כז א ובמדבר לו יא: "מלמד שכולם שקולות זו בזו". או בלשון רש"י: "זו כזו". יש משהו איכותי בבנות צלפחד, כל אחת לעצמה, ויחד עם זאת גם משהו מאחד ומפרגן ומלמד בהופעתן, כפי שנראה עוד להלן.

¹⁰ בנות צלפחד מוזכרות תמיד ביחד אבל לכל אחת יש שם ואישיות משלה. הן חכמות, צדקניות, דרשניות וגם שקולות תרתי משמע, כלפי פנים וכלפי חוץ. וכשהן מדברות הן מכבדות ומשלימות זו את זו. במקום שהאחת פוסקת, רעותה מוספת. נותנות מרווח אחת לרעותה. ראו עוד בגמרא בבא בתרא שם ק"ט ע"ב, שלרגע נראה כאילו היה בעמידתן משום פגיעה בכבודו של משה: "ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה - אפשר עמדו לפני משה כו' ולא אמרו להן דבר, ועמדו לפני הנשיאים וכל העדה?". וכי משה לא מספיק? רבי יאשיה מציע שם לשנות את קריאת הפסוק ואילו אבא חנן אמר משום רבי אליעזר מציע: "בבית המדרש היו יושבין, והלכו ועמדו להן לפני כולן". נראה שעם כל חטאיו, הצליח אבא צלפחד בחינוך שנתן לבנותיו ... ראו מדרש דומה לכאורה באוצר המדרשים (אייזנשטיין) עמוד שנב: "כן בנות צלפחד דוברות, ראשונה אמרה: אבינו מת במדבר, שניה אמרה: והוא לא היה בתוך העדה, שלישית אמרה: למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו, רביעית אמרה: כי אין לו בן, חמישית אמרה: תנה לנו אחוזה. ואז ויקרב משה את משפטן לפני ה'". אמרנו מדרש דומה לכאורה, משום שמדרש אחרון זה מסיים: "ואז - ויקרב משה את משפטן לפני ה'". לפי מדרש זה, עצם העמידה של בנות צלפחד גרמה למשה לא לענות להן ולהביא את משפטן לפני ה'. אבל מדרש ילקוט שמעוני לא סבור כך וממשיך אחרת.

אמר משה: אי אפשר לבת לירש. אמרו לו: למה? אמר להם: שאתם נקבות. אמרו לו: וכה אמרת משה רבנו הואיל שהזכר יורש, תתייבם אמנו לאחי אבינו שתוליד זכר שיירש. אמר להן משה: אי אפשר להתייבם הואיל שיש לה בנות. אמרו לו: מה הוא זה שאתה עושה משה רבינו? שנירש את אבינו - אין אנו בנים. שתתייבם אמנו - אנו בנים. אותה שעה סלקו את משה.¹¹ כיון ששמע משה כן, מיד: "ויקרב משה את משפטן לפני ה'".¹²

אברבנאל פרשת פינחס – למה לפני משה, אלעזר וכל העדה

"ותקרבנה בנות צלפחד וגו'" - לפי שנמנו כל שבטי ישראל למשפחותיהם ... ואמר יתברך על זה המנין "לאלה תחלק הארץ", התעוררו בנות צלפחד שהיו ממשפחות מנשה לבקש על נחלת אביהם ... ואמרו: "ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני כל העדה", מורה שהבנות האלה הלכו בראשונה לפני משה. ואמרו לו: אדונינו, לדין באנו, והוא השיבן: הלא נתתי לישראל שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות. לכו לפנייהם ומה תבקשו ממני בדבר המשפט? והמה הלכו לפני אלעזר הכהן כי אהרן כבר היה מת והשיבן כזה המאמר. והלכו לנשיאים ושרי העדה ואמרו אליהם טענתם והם השיבו: הדבר הזה הוא מכלל הדבר הקשה ואנחנו לא שמענו משפטו. לכו אל משה כי כן כתיב: "כל הדבר הקשה יביאון אל משה". וכאשר ראו הבנות ההמה כי שומע אין להם, זה היה אומר: לכו לשרים, והם היו אומרים: לכו אל משה, התחכמו בעצמם וחכו עד אשר היו כולם, רוצה לומר: משה ואלעזר והנשיאים ושרי העדה נקבצים יחד פתח אהל מועד, ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר ולפני הנשיאים ואמרו בפני כולם טענתם, לאמר: ראו עתה מי הוא הראוי לדון בזה וישפטהו.¹³

מדרש תנחומא פרשת פינחס סימן ח – למה נעלמה ההלכה ממשה?

"ויקרב משה את משפטן". יש אומרים שהפליא ממשה. שיש צדיקים שנתגאו בדברים של מצוה והתיש הקב"ה כחן. את מוצא שאמר דוד: "זמירות היו לי חוקיד" (תהלים קיט נד), שקלות ורגילות עלי כזמירות. אמר לו הקב"ה: חייך, שסופך לטעות בדבר שהתינוקות של בית רבן יודעין בו. בשעה שהעלה הארון טעה ונתנו על העגלה, שנאמר: "ויביאו את ארון ה' ויתנו אותו אל העגלה חדשה" (שמואל ב' ג). תלה הארון באויר נשטמו הפרות מתחתיו. קרב עוזא לסמכו ... מיד: "ויחר לדוד על אשר פרץ ה' פרץ בעוזה" (שם שם ח). אמר לו הקב"ה: לא אמרת "זמירות היו לי חוקיד"? לא למדת: "ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאון" (במדבר ז ט)?¹⁴

וכן משה, על שאמר: "והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתיו" (דברים א), התיש הקב"ה כוחו. משל לשולחני שאמר לתלמידו: אם יבואו לך סלעים לפרוט - פרוט. אם תבוא מרגליות הביאה לי.¹⁵ באת אצלו חוליא

¹¹ סלקו את כל טענותיו של משה שנשאר ללא מענה. "חכמות הן, דרשניות הן". אינך יכול משה לתפוס את המקל בשני קצותיו. נראה שמדרש זה הוא פיתוח והרחבה של גמרא בבא בתרא קיט ע"ב האומרת: "תנא: בנות צלפחד חכמניות הן, דרשניות הן, צדקניות הן. שלפי שעה דברו. דאמר ר' שמואל בר רב יצחק: מלמד שהיה משה רבינו יושב ודורש בפרשת יבמין, שנאמר: כי ישבו אחים יחדו (דברים כה ה). אמרו לו: אם כבן אנו חשובין - תנה לנו נחלה כבן, אם לאו - תתיבם אמנו! מיד: ויקרב משה את משפטן לפני ה' דרשניות הן - שהיו אומרות: אילו היה לו בן לא דברנו". וכבר הרחבנו לדון בגמרא זו בדברינו [יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה](#) והראינו שחוכמתן של בנות צלפחד חרזה הרבה מעבר לדיאלוג זה ועד פרשת מסעי הגיעה. הן ידעו שהנושא לא יסתיים בידינו נחלה ושתיהיה לכן גם השפעה על נישואי בנות יורשות ועל הדין של מעבר נחלה ממטה למטה; ובסופו של דבר, על שירת השבטיות בעם ישראל ועל דין היובל! בנות צלפחד הן שיסדו את ט"ו באב! ועל כך כאמור הרחבנו שם ולא נשוב ונרחיב כאן. מה שחשוב כאן, הוא שמדרש זה מנסה להסביר כיצד נתעלמה ההלכה ממשה. ועל כך יש מדרשים רבים (אחד כבר ראינו לעיל). בקצה האחד עומדים מדרשים שאומרים שבעצם לא נתעלמה ההלכה ממשה והוא פשוט נהג בהן בכבוד. בקצה השני עומדים מדרשים המחמירים עם משה. את שניהם נראה להלן. ייחודו של מדרש ילקוט שמעוני זה, הוא בכך שהיה כאן דיאלוג למדני (ואישי?) שהסתיים ב"סילוקו" משה ולא נותרה לו ברירה אלא להביא את הדברים לפני הקב"ה.

¹³ לעיל (הערה 10) ראינו בגמרא בבא בתרא גישה רכה והסבר לעמידתן של בנות צלפחד לפני הפורום הרחב: משה, אלעזר, הנשיאים, כל העדה (כך גם בפירוש רש"י על הפסוק). בא פירוש אברבנאל ושופט עמידה זו לחובתם של כל הנכבדים הנ"ל, ובכללם משה, שדחו את בנות צלפחד הלך ושוב וגלגלו הנושא כל אחד לפתחו של האחר. ראו שוב מנגד הגישה החיובית של מדרש ספרי זוטא במדבר כז ב שבנות צלפחד אכן התחילו מהנשיאים ומשם לאלעזר ולמשה כאשר כל ערכה מכבדת את זו שגבוהה ממנה. וכך גם במדרש הגדול על הפסוק. אבל אברבנאל שופט את משה והנהגת העם לחומרה ואם נצרף לכך את הדיאלוג הלמדני הנ"ל מילקוט שמעוני, נקבל תמונה מרשימה של עמידתן החזקה של בנות צלפחד לפני הנהגת העם.

¹⁴ ראו סוטה לה ע"א. ובפסיקתא זוטרא נאמר ענין זה, שדוד טעה בדבר שהתינוקות יודעים, בהקשר עם האיסור למנות את ישראל (ראו גם ברכות סב ע"ב). ראו דברינו [מניית עם ישראל](#) בפרשת במדבר. במקרים רבים ראינו הבדלים בין משה ודוד. שיטת דוד כנגד שיטת משה. (הערה 7 לעיל). פה נראה ששניהם שווים.

¹⁵ סלע היא מטבע עוברת לסוחר שערכה ידוע, כך וכך דינרים שוויה, כך וכך שקלים (ראו [מטבעות בתקופת חז"ל](#) בויקיפדיה). אבל מרגלית היא אבן יקרה שצריכה מומחה שיעריך את ערכה. ואם אנחנו כבר בעסקי שולחני (חלפן כספים), ראו ספרי דברים פרשת דברים פיסקא יג: "מה בין חכם לנבון? חכם דומה לשולחני עשיר. כשמביאים לו לראות - רואה. וכשאין מביאים לו לראות - מוציא משלו ורואה. נבון דומה לשולחני עני. כשמביאים לו לראות - רואה. כשאין מביאין לו לראות - יושב ותוהה". ראו דברינו [חכמים](#)

אחת של תינוקות, הולכה לרבו. הלך רבו להראותה לאחר. אף כך, אמר משה: "הדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי ושמעתין". באו בנות צלפחד והפליא ממנו, שנאמר: "ויקרב משה את משפטן לפני ה'". "כן בנות צלפחד דוברות" - כך הוא הדין. א"ל הקב"ה למשה: לא כך אמרת "הדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי"? הדין שאין אתה יודע - הרי הנשים יודעות אותו.¹⁶

אבות דרבי נתן נוסח ב פרק מ – אשרי מי שהקב"ה מודה לדבריו

ומודה על האמת זה משה, שנאמר: "וישמע משה וייטב בעיניו" (ויקרא י כ). הקב"ה הודה על האמת, שנאמר: "כן בנות צלפחד דוברות" (במדבר כז ז) – "כן מטה בני יוסף דוברים" (שם לו ה) – "ויאמר ה' סלחתי כדברך" (שם יד כ). מכאן אמרו חכמים: אשרי מי שהקב"ה מודה על דבריו.¹⁷

במדבר רבה כא יד – משה בעקבות בנות צלפחד?

"וידבר משה אל ה' לאמר: יפקוד ה' אלהי הרוחות לכל בשר איש על העדה" - מה ראה לבקש הדבר הזה אחר סדר נחלות? אלא כיון שירשו בנות צלפחד אביהן, אמר משה: הרי השעה שאתבע בה צרכי. אם הבנות יורשות, בדין הוא שירשו בני את כבודי. אמר לו הקב"ה: "נוצר תאנה יאכל פריה ושומר אדונו יכובד" (משלי כז יח) - בניך ישבו להם ולא עסקו בתורה. יהושע הרבה שרתך והרבה חלק לך כבוד והוא היה משכים ומעריב בבית הועד שלך. הוא היה מסדר את הספסלים והוא פורס את המחצלות. הואיל והוא שרתך בכל כוחו, כדאי הוא שישמש את ישראל.¹⁸

בבנינים וידועים בפרשת דברים ושם הראינו איך רש"י הופך את התמונה בין חכם לבנון. כאן, עכ"פ, מדובר בשולחני ובשוליה (עוזר) שלו.

¹⁶ מדרשים אחרים מחמירים עם משה עוד יותר. ראו אגדת בראשית (בובר) פרק ע על הפסוק "וירא יעקב כי יש שבר במצרים" (וכן הוא בתנחומא בובר שם): "... ולמה כך? אלא כדי שלא יהיו הנביאים מתגאין, מתשש להן הקב"ה כחן, ומראה להן שאינן כלום. וכן את מוצא משה גדול הנביאים, על שאמר: והדבר אשר יקשה מכם תקריבון אלי (דברים א ז), אמר לו הקב"ה: אתה יכול לפתור דבר קשה? חייך אני מראה לך". מדרשים אחרים חולקים ואינם מסכימים עם גישה זו. ראו מדרש שמואל (בובר) פרשה יד: "ר' הונא בשם רבי יהודה בר רבי סימון ... בשם רבי פדת: חס ושלום לאותו הצדיק שאמר כלשון הזה! אלא אמר: דבר שאני יכול לשמעו תקריבון אלי, ושאני יכול לשמעו, ושמעתי - והשמעתי לאלהים". ובמדרש תנחומא (בובר) פרשת פינחס סימן ט: "אמר ר' שמעון בן לקיש: יודע היה משה רבינו את הדין הזה. אלא באו לפני שרי עשרות תחילה, אמרו להן דין של נחלה הוא ואין זו שלנו, אלא של גדולים ממנו. באו לפני שרי חמשים, ראו שכיבדו אותן שרי עשרות, אמרו שרי חמשים אף אנו יש גדולים ממנו, וכן לשרי מאות, וכן לשרי אלפים, וכן לנשיאים, השיבו להם כולם כענין הזה, שלא רצו לפתוח פה בפני מי שגדול מהם. אמר משה: אם אומר להם את הדין, אטול את גדולתם. אמר להם: אף אני יש גדול ממני, לפיכך ויקרב משה את משפטך". כך או כך, בין המחמירים בין המקילים, מדרשים אלה מנתקים את הקשר הישיר של היעלמות ההלכה מפרשת בנות צלפחד. היעלמות ההלכה ממשוה היא לו עונש דבר שקרה במקום אחר ובפעם אחרת, בגין משפט מיותר שאמר. או ההפך, בשל כבוד שנהגו הדיינים זה בזה ולא רצו ליטול גדולה לעצמם. על רקע גישות אלה בולט מדרש ילקוט שמעוני לעיל שקושר את התעלמות ההלכה ממשוה ישירות לבנות צלפחד. הן הביאו אותו למצב לוגיהלכתי קלאסי של "ממה נפשך". ואולי גם לפי המדרשים האחרים, בעיקר המחמירים, יש קשר. שהרי למדנו: "מגלגלים זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב". עובדה היא שזה קרה למשה פעמיים: אצל צלפחד (אם נאמר שהוא המקושש) ואצל בנותיו. ראו שוב אוצר המדרשים שהבאנו בהערה 10 שעצם העמידה גרמה. יש "משהו באוויר" במפגש של משה עם חמש בנות צלפחד - ותקרבה ותעמודנה לפני משה - שגרם לו לשכוח את ההלכה. וזה אולי מה שרבי עקיבא חשב שחשוב לגלות.

¹⁷ ובמקבילה בספרי במדבר פיסקא קלד: "ויאמר ה' אל משה לאמר כן בנות צלפחד דוברות - יפה תבעו בנות צלפחד, שכך כתובה פרשה לפני במוס. אשרי אדם שהמקום מודה לדבריו. כיצא בו אתה אומר: כן מטה בני יוסף דוברים (במדבר לו ה). כיצא בו אתה אומר: ויאמר ה' סלחתי כדברך (במדבר יד כ). עתידות אומות העולם לומר אשרי אדם שהמקום מודה לדבריו". בנות צלפחד מדברות "כן", היינו אמת. רש"י אמנם מפרש "כן בנות צלפחד דוברות - כתרגומו יאות" ומביא את המדרשים שלנו, אבל אבן עזרא, רד"ק, מצודות ואחרים פירשו: כן - אמת, והשתמשו בפסוק זה כדי להסביר שימושים רבים של "כן" במשמעות אמת בתנ"ך. ראו אבן עזרא בראשית מב יא "כנים אנחנו", שמות י כט "כן דברת", רד"ק ירמיהו כג י "וגבורתם לא כן", מצודות ישעיהו טז ו "ועברתו לא כן בדין" ועוד. בדיק במשמעות של "כן" או "כנה" בימינו. מול האמת של בנות צלפחד שכיוונו לדין התורה ולאמת ההלכתית מודה הקב"ה בכבודו ובעצמו. "נפְרִים דברי אמת" (סוטה ט ע"ב בדברי שמשון לדלילה) שים לב לסימנת של הספרי: "עתידות אומות העולם לומר אשרי אדם שהמקום מודה לדבריו". למה דווקא אומות העולם? דבר שהוא אמת, צריך שיהיה ניכר לכל, לא רק בחוג החכמים הסגור (צורבא מדרבנן). ראו גם חשיבות דעתן של אומות העולם בשעת מתן תורה, קידושין לא ע"א: "בשעה שאמר הקב"ה: אנכי ולא יהיה לך, אמרו אומות העולם: לכבוד עצמו הוא דורש. כיון שאמר כבוד את אביך ואת אמך, חזרו והודו למאמרות הראשונות". וגם בחילול השם וקידוש השם יש חשיבות רבה ל"מה יאמרו הגויים".

¹⁸ בנות צלפחד שלא מוותרות על נחלתן ומתעקשות לשמר את הקשר עם אביהן, דרך ירושת הנחלה, גורמות למשה להרהר: היכן נחלתו הוא? איפה ההמשכיות שלו? איפה הבנים שלו? האם אין הוא בבחינת קל וחומר מצלפחד? אם צלפחד (שחטא במקושש או אפילו חמור או פחות מזה בחטא המעפילים) זכה, למה יגרע חלקו של משה? אלא שדא עקא. מה שנעלם ממשוה הוא שהדרשה להמשכיות אצל צלפחד באה מדור ההמשך ואילו אצלו זה בא ממנו, לא מבניו. וזה כל ההבדל. יהושע הוא המקביל לבנות צלפחד. וכבר הארכנו לדון בנושא ירושת משה בדברינו **יפקוד ה' איש על העדה** וכן בדברינו **חילופי דורות ומשמרות** בפרשה זו. ועכ"פ, דרישת פרשיות סמוכות זו ויצירת הקשר בין צלפחד ומשה, בנות צלפחד ובני משה, היא מנפלאות המדרש. יש כאן תמונת ראי והשתקפות מהופכת. בנות צלפחד שהיה חוטא, מתעקשות לרשת את נחלתן בארץ ישראל וגורמות לחידושי הלכה שאפילו משה לא ידע; ואילו משה גדול הדור, אין לו המשכיות, בניו אינם הולכים בדרכיו (ראו כל המדרשים על מנשה עם הנ"ן הקטנה ופסל מיכה) ואינו זוכה להיכנס לארץ ישראל. אסוציאציה כזו רק המדרש יכול. ראו בדברינו **פסל מיכה** ועד כאן.

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: ראו גמרא ערכין לב ע"ב: "דתניא: משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט המנשה בטלו יובלות, שנאמר: "וקראתם דרור בארץ לכל יושביה" (ויקרא כה י), בזמן שכל יושביה עליה ולא בזמן שגלו מקצתן; יכול היו עליה והן מעורבין, שבט בנימין ביהודה ושבט יהודה בבנימין, היא יובל נוהג? תלמוד לומר: "לכל יושביה", בזמן שיושביה כתיקונן ולא בזמן שהן מעורבין!". פתח המקור התנאי בביטול היובל עקב גלות שבטי עבר הירדן המזרחי וסיים, בדברי האמוראים ופירושם, שהיובל בטל כאשר השבטים מעורבבים ואינם יושבים 'כתיקונם'. אם כן, אזי בנות צלפחד שחידשו שבת לא רק יורשת אלא יכולה להינשא לאשר חפץ ליבה ואין הירושה שהביאה חוזרת ביובל, אולי הן שגרמו שדין היובל פקע הרבה לפני גלות שניים וחצי השבטים. ביטול היובל אירע במרוצת הדורות, בהם התערבבו נחלות השבטים עקב 'בנות יורשות' ונישאות באשר יישאו, בפרט אם נאמר שט"ו באב הוא חג קדום מימי תקופת השופטים. ראו דברינו [יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה](#) בט"ו באב.¹⁹

¹⁹ בה בעת פגע ביטול היובל בשחרור העבדים עליו זועק הנביא ירמיהו בעת המצור על ירושלים, ולאחר [גאולת השדה בענתות](#) שגם היא קשורה ביובל: "מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי אשר ימכר לך ועבדך שש שנים ושלחתו חפשי מעמך ולא שמעו אבותיכם אלי ולא הטו את אזנם: ותשב אתם היום ותעשו את הישר בעיני לקרא דרור איש לרעהו ותכתו ברית לפני בבית אשר נקרא שמי עליו: ותשב ותחללו את שמי ותשב איש את עבדו ואיש את שפחתו אשר שלחתם חפשים לנפשם ותקבשו אתם להיות לכם לעבדים ולשפחות" (ירמיהו לד יד-טז). ראו דברינו [וקראתם דרור בארץ](#) בפרשת בהר וכן אוזן ששמעה בסיני בפרשת משפטים.